

ELEK LÁSZLÓ BESZÉLGETÉSE MÜLLER MIKLÓSSAL

Biológus, 1930-ban született. A Budapesti Orvostudományi Egyetemen 1955-ben doktorált. 1964-től 1990-ig a New York-i Rockefeller Egyetemen dolgozott; a parazita egysejtűek sejttanának, biokémiájának és törzsféldésének lett nemzetközi híré kutatója. 1990 óta az egyetem emeritus professzora. Az MTA külső tagja. Az elmúlt években Lisenko és a liszenkóizmus hatását kutatta és kutatja. Erről több előadást tartott már Amerikában. Október 18-án, Budapesten a Magyar Történész Társaság szervezésében hallgathatták meg előadását *Lisenko és Magyarország* címmel.

Elek László: Életkorából adódóan ön nyilván átélte a liszenkóizmus magyarországi hódítását. Akkoriban ezt hogyan látta?

Müller Miklós: Gimnáziumi tanulmányaim mellett saját erőmből már 1947-ben megtanultam annyira oroszul, hogy orosz biológiai műveket Lisenko 1948. évi „győzelme” előtt is tudtam olvasni. Éretlen fejfel, de éreztem, hogy itt valami nincs rendben. De azt is láttam, hogy a szovjet biológiában sok izgalmas dolog történt. Jólesne részletesebben visszaemlékezni ezekre a kezdeti találkozásaimra a szovjet tudománnyal. Hozzá kell tennem azonban, hogy akkor már könnyen olvastam németül, angolul és valamennyire franciául. Volt némi felületes összehasonlítási alapom.

1949-ben felvettek a ELTE biológia szakára és az orvoskarrá is. Úgy látszik, jól ítélt meg a helyzetet, mert az orvoskارت választot-

tam, noha nem az orvostudományban, hanem a biológiában láttam a jövőmet. Az orvoskaron az alaptudományokban remek professzoraink voltak, és így biológiai tudásunk valószínűleg jobb megalapozást nyert.

Az orvoskaron egyébként a micsurini biológia hatása jóval kisebb volt, mint az agrártudományokban. Már másodévesen bekapcsolódtam az orvostanhallgatók biológiai és szövettani oktatásába, ahol természetesen meg kellett adni a császárnak, ami a császáré, de ezt azért nem vettük igazán komolyan.

Már másodéves koromban sokat fordítottam oroszból az Orvostudományi Dokumentációs Központ és hamarosan az Akadémiai Kiadó megbízásából. Az első nagyobb fordításom – Olga Boriszovna Lepesinszkaja hírhedt műve *A sejtek keletkezése az élő anyagból és az élő anyag szerepe a szervezetben* – 1951-ben, huszonegy éves koromban jelent meg. Hamarosan tolmácként is szerepeltem, így nagyon fiatalon személyesen is találkoztam a hazánkba látogató szovjet tudósokkal.

Visszanézve azt mondhatnám, hogy kívülállóként, közvetítőként ismertem meg a szovjet tudományt és benne a micsurini biológia torzításait. Ez azt is jelenti, hogy annak az „elvont” tudományos kérdéseken túli vonatkozásaira nemigen reagáltam érzelmileg.

Nyugdíjazása után kezdett el tudománytörténettel, Lisenkóval foglalkozni. Mennyi volt ebben a személyes? Úgy érezte, tartozik ezzel önmagának?

Az ilyen elhatározásokban sok a személyes elem. Ha nem is vettem tudomásul, hogy a micsurini biológia érzelmileg befolyásolt volna, annak ma már szinte hihetetlen diadala és bukása mindig foglalkoztatott. Amikor több időm lett, visszafordultam fiatalkori élményeimhez, megpróbáltam újraelemezni, amit átéltem... tudománytörténeti munkám során egy másik témával is foglalkozom, hazai munkatársammal, Dr. Elek Gábor patológussal együtt. Ez Bauer Ervin elméleti biológus élete és munkássága. Bauer Ervin Balázs Béla öccse és Kaffka Margit második férje volt. 1919 után kivándorolt, és 1925 után a Szovjetunióban ragyogó szakmai pályafutást ért el. 1938-ban a sztálini tisztogatásoknak esett áldozatul. Joggal tekinthetjük őt az elméleti biológia egyik korai megalapozójának. Bauer *Elméleti biológia* című főművét és Borisz P. Tokin róla írt kismonográfiáját az Akadémiai Kiadó az én fordításomban adta ki annak idején. Ezzel a tragikus és kivételes sorssal sem szüntem meg foglalkozni.

A liszenkóizmus megjelent az elméleti genetikában, állattenyésztésben, növénytermesztésben, egyetemi képzésben, orvostudományban – és természetesen a politikában. Önt mi érdekli mindebből?

Számomra a legizgalmasabb a kérdés elméleti és történelmi oldala, az, hogy hogyan lehetett parancsszóra egy pillanat alatt eltüntetni a modern biológia egész építményét, és helyette évszázados hiedelmekhez visszatérni. Emellett nagyon foglalkoztat a folyamat, ahogy a micsurini biológia fokozatosan eltűnt a magyar biológiából. Levéltári és könyvtári tanulmányaimban ezekkel a kérdésekkel foglalkozom elsősorban. A hazai liszenkóizmus talán legfontosabb hatásához, a mezőgazdaságnak okozott károkhoz nem tudok érdem-

ben hozzászólni, noha igyekszem az erre vonatkozó irodalmat is megismerni.

Amerika, Lengyelország, Oroszország, Magyarország – sok helyen tartott már előadást a témában. Mit tapasztalt, mennyire érdekli az embereket még Liszenko?

Változatlanul izgalmas kérdés, hogy egy nyilvánvalóan hamis tan és profétája miképpen tudta a világ egyik legnagyobb hatalmának kormányát és közvéleményét évtizedeken át fogva tartani. Két éve New Yorkban nemzetközi kongresszust tartottak, s ennek folytatásaképpen Dr. William DeJong-Lambert (City University of New York, William.deJong-Lambert@bcc.cuny.edu) szervezésében konferenciák rendezésére és információcserére létrejött egy nemzetközi munkacsoport. A legközelebbi konferencia valószínűleg 2012 júniusában, Bécsben kerül megrendezésre.

Ugyanakkor figyelemreméltó, hogy többfelé, elsősorban Oroszországban egyre több könyv és cikk jelenik meg, amelyek megpróbálják Liszenkót rehabilitálni. Valamiért tanai még mindig sokak számára vonzóak. De ez már szociológiai kérdés.

Kutatja-e tovább ezt a területet, s ha igen, mi érdekli még belőle?

Ilyen munkát nem lehet csak úgy lezárni. Talán az egyik legérdekesebb kérdés a micsurini biológia összehasonlító története, hisz hatása nemcsak a volt szocialista táborra terjedt ki, de komoly problémákat jelentett a kapitalista országok kommunista pártjainak is. Természetesen személyes élményeimet sem felejtethem, így Liszenko és Magyarország kapcsolata változatlanul izgalmas számomra.

Kulcsszavak: örökléstan, szovjet biológia, magyar biológia, áltudomány, Liszenko, Lepsinszkaja

A FÖLDRAJZ A TÖRTÉNELEM KULCSA 150 ÉVVEL EZELŐTT SZÜLETETT SIR HALFORD J. MACKINDER BRIT FÖLDRAJZTUDÓS, A GEOPOLITIKA KLASSZIKUSA

Szilágyi István

az MTA doktora, egyetemi tanár,
Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézet
szortega@freemail.hu

A skót származású Halford John Mackinder 1861. február 15-én, Gainsborough-ban született, és 1947. március 6-án, Dorsetben hunyt el nyolcvanhat éves korában. Az angol-szász geopolitikai iskola és geopolitikai gondolkodás egyik megalapítója és meghatározó egyénisége rendkívül mozgalmas, aktív és színes életet élt. Geoffrey Sloan szerint pályafutása öt embernek is elegendő karriert és elfoglaltságot kínált. „Tevékenykedett a felsőoktatás, a közoktatás, a diplomácia, a politika, a felfedezés és a közszolgálat területén” (Sloan, 1999, 16.). Geográfiát és történelmet tanult. Egyetemi diplomájának megszerzése után, 1887-től 1905-ig a földrajz professzora az Oxfordi Egyetemen. 1892-ben egyik alapítója és 1903-ig vezetője a Reading Egyetemnek. Három évvel később közreműködik a London School of Economics megszervezésében; 1903 és 1908 között az intézmény igazgatója. 1899-ben az Oxfordi Egyetemen segítette a Földrajzi Intézet létrehozását. Ugyanebben az évben expedíciót vezetett a Kenya-hegység meghódítására. 1902-ben megjelentette a brit szigetek első geomorfológiai összefoglalását tartalmazó *Britain and the British Seas* című művet. Mackinder nevéhez fűződik az angol–bír

háborút követően a földrajz önálló tudományterületként történő beemelése és intézményesítése az angol felsőoktatásba. 1910 és 1922 között a konzervatív Liberális Unionista Párt glasgowi Camlachie körzetének parlamenti képviselője. 1919 és 1920 között jó barátjának, Lord Curzonnak külügyi államtitkárrá történő kinevezése után Dél-Oroszország brit főképviseelőjeként tevékenykedik. A szóban forgó ügyben 1919 decemberében kelt *Jelentés-e*, majd 1920 januárjában a brit kabinetnek tett *Előterjesztés-e* a földrajzi szempontok és tudományos elemzések egymást szerencsésen kiegészítő dokumentumai. 1925-ben egyetemi tanárként vonul nyugdíjba. Közéleti és tudományos aktivitása azonban nem csökken. Pályája továbbra is felfelé ível. 1920 és 1939 között a Brit Birodalmi Hajózási Bizottság elnöke. 1932–1936 között a Londoni Királyi Földrajzi Társaság alelnöke. 1942-ig számos Királyi Bizottság tagja. 1943-ban az Amerikai Földrajzi Társaság a Charles P. Daly-éremmel tüntette ki. 1945-ben megkapta a Londoni Földrajzi Társaság legmagasabb elismerését. Saul Bernard Cohen szerint Sir Halford Mackinder egyik legnagyobb érdeme az, hogy előre látta a viktoriánus kor-